

A könyvtárosok szakmai továbbképzésének kérdései

Bíró Júlia

A maga nemében helyénvaló, hogy a felgyorsult ütemben folyó képzés-átalakítási tervek, intézetközi egyeztetések – a TEMPUS JEP programok keretében – elsősorban a *távlati eredményeket hozó felsőfokú könyvtárosi alapképzésre* koncentrálnak. Az üdvözlendő törekvések egyúttal felhívják a figyelmet a posztgraduális képzés kérdésének megoldatlanságára, a szükségletektől való elmaradására. Tekintettel a gazdasági források jelenlegi szűkösségére, káros lemondani e képzés terén az ösztönzésről és a megoldási lehetőségekről. Legújabb fejleményként (a LISTEN TEMPUS pályázat folytatásaként) országos és regionális szakmai továbbképző tanfolyamok megtartásához gyűjti az igényeket – úttörő jelleggel, kérdőív alapján – öt szervező, *Tóth Gyula* vezetésével.¹ Evidensnek tartott megállapítás, hogy a képzés, (a továbbképzés is) a szakmát szolgálja. Amennyiben csak a nappali képzésre koncentrálnunk és a szakmai továbbképzés kérdéseit enyhén szólva, nyitva hagyjuk, úgy könnyen előfordulhat, hogy az új ismeretekkel rendelkező friss diplomásokat egy szakmailag és szemléletileg elavult tudásanyaggal rendelkező közeg fogadja a munkahelyeken. Gondolatébresztőnek érzem *Kokas Károlynak* e lap hasábjain a könyvtáros-informatikusi képzésről közzétett tanulmányát.² Feltételezhetően szakmai reagálások sorozata követi majd a könyvtári szaksajtóban, és milyen jó lenne, ha a témában nemcsak a képzési intézmények képviselői éreznék érintve magukat, hanem a szakma szélesebb rétegei is szót kérnének.

Akaratlagosan vagy sem, a nappali tagozatos és a szakmai továbbképzési formák szimbiózisa sok hasznosítható tapasztalatot eredményezett (és eredményezett volna) már eddig is. Mindenekelőtt: a posztgraduális forma természeténél fogva időarányosan rövidebb távon bebizonyíthatja" egy-egy új tantárgy vagy tantárgyrész elméleti-gyakorlati szükségességét, hasznosságát. Az erőteljesebb szakmai visszajelzések révén, gyakorlatilag, a tartalmi kísérletezések terepeként szolgálhatnak. E forma alkalmas volna a többségében külföldi elméleti anyag magyarországi példatárának összegyűjtésére is. Minden – e képzés keretében – kipróbált és bevált módszer, valószínűleg sikeresen alkalmazható a nappali alapképzés gyakorlati fejlesztésében. Ha e tényezőket a program készítése során szem előtt

tartanak, valószínűleg nem kellene utólag módosítani, – esetleg megszakítva – az alapképzés egymásra épülő tantárgyainak menetét.

A posztgraduális kurzusok, szakmai továbbképzések, szervezésének egyik fő problémája a képzés *piacosodása*. Ez a tény egyes felsőoktatási intézményeket visszatart attól, hogy tradicionális keretek között foglalkozzanak egy rugalmasabb, piacorientált képzési formával. A képzési díjak kialakítása, differenciálása nagyjából egy-egy álláspontot és több testületi, alapítványi, szponzorálást kívánna.

Gyakran felvetődik: mennyi átképzett szakmabelire van szükség? A statisztika megtévesztő lehet, az adatok gyűjtése helyett inkább marketing módszerű becslésekre hagyatkoznék. A már évek óta jelentkező igények a nagyobb közművelődési és szakkönyvtárak részéről is támpontokat adhatnak. Tulajdonképpen azonban az intézmények többségében még fel nem ismert igényekről, vagyis inkább az *igények felkeltéséről* kell beszélünk.

Történeti előzmények

A könyvtárosképzés kérdése a szakma régi keletű problémája. 1935-ben a kormányzati tehetlenség láttán a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elődje felvállalta a könyvtárosok szakmai oktatásának ügyét és a korszerű módszerek, eszközök bevezetését. (Úgy tűnik, nemcsak a témák, hanem a problémák is örökzöldek.)

Ma a gyakorló könyvtárosok részére továbbképzési lehetőséget nyújtanak a főiskolák és az egyetemek erre szervezett tanfolyamai, továbbá a Magyar Könyvtárosok Egyesülete (továbbiakban MKE) és az egyes szakkönyvtárak szervezett tanfolyamai. Ezeket a kurzusokat korábban csak az OSZK Könyvtártudományi Módszertani Központja működtette. Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán (továbbiakban ELTE BTK) 1975-ben bevezetett, két évente indított, oklevelet adó, posztgraduális informatikusképzés (szakinformátori kiegészítő szak tematikájáról és fejlesztési terveiről *Sebestyén György*³ tanulmánya ad összegzést.

A jelenlegi alap- és továbbképzési rendszer – az egyetemi és főiskolai tanterveket vizsgálva –

strukturálisan kaotikusnak tűnik. Az egymástól lényegesen eltérő oktatási felfogásból eredő különbségek jelentős színvonalbeli eltéréseket mutatnak, melyek többnyire negatívan hatnak a szakma általános megítélésére is.

A könyvtárosok körében végzett felmérések⁴ alapján elmondható, hogy általában hiányolják, illetve kevésnek tartják egyrészt a külföldi képzési lehetőségeit; másrészt – mivel a többi szakmához hasonlóan előtérbe kerültek a számítógépes ismeretek, és a nyelvtudásra is nagy szükség van –, ezért a könyvtár-informatika-nyelv összetételű oktatást tartanak kívánatosnak. Nagy igény mutatkozik a környezet kihívásaira reagálni tudó, menedzser típusú, kommunikatív munkatársakra. Ezt azonban, s ebben szinte egyöntetű a vélemény⁵: a jelenlegi képzés nem segíti elő.

Milyen és mennyi szakemberre van szükségük a különböző típusú és nagyságú könyvtáraknak?

A kérdés megválaszolásához nézzük meg a munkaerőpiac helyzetét: közismert tény,⁶ hogy a könyvtárakban a szükségesnél sokkal több az egyetemi-főiskolai végzettségű diplomás. Ez az egyik alapvető oka annak, hogy közülük sokan alulfoglalkoztatottak, azaz gyakorlatilag könyvtártechnikusi munkát végeznek. Ugyanakkor hiány van olyan szakemberekben, akik összetett ismeretekkel rendelkeznek, kezelni tudják a korszerű technikát, s képesek a nehéz gazdasági helyzet ellenére is az intézményi feladatok eredményes megvalósítására. Hozzá kell tenni, hogy a kizárólag végzettséghez kötött bértábla és a bérvisszafogás miatt, az ilyen szakembereket a költségvetési intézményekben meg sem tudnák fizetni. Ott tartunk, hogy ma még számos helyen a szükséges továbbképzésekhez a munkaidő-kedvezményeket sem tudják biztosítani.

Milyen igények jelentkeznek a képzéssel szemben?

A képzőhelyek száma valószínűleg elegendő. A hagyományos könyvtárosképzés fellegvá-

raiban az ELTE BTK Könyvtárinformatikai és a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemi Könyvtár-informatikus szakán (KLTE) magas szintű egyetemi képesítést nyújtanak. Szakmailag hasonló tananyaggal képeznek a budapesti, a szegedi, a nyíregyházi és a szombathelyi főiskolákon is.

A posztgraduális képzés – nem beszélve a tudományos továbbképzésről – azonban már nincs ilyen jó helyzetben. Ezt jelzi egyebek mellett a doktori disszertációk számbavételéről *Balázs János* összefoglaló tanulmánya⁷. Főleg a tudományos jellegű képzésre vállalkoznak kevésbé szívesen a felsőoktatási intézmények. Nem alakultak ki olyan széles körben ismert tudományos műhelyek, ahol teamek dolgoznának egy-egy kutatási témán, melyekhez kapcsolódhatnának a fiatal kutatók, szakemberek. A tudományos továbbképzés korábban is csak levelező formában létezett, ma pedig a munka mellett mind nehezebb teljesíteni a követelményeket. Az összességében kevés számú *kandidátusjelölt* számára Magyarországon a könyvtártudományi diszciplína nem tartozott a hivatalosan elfogadottak közé, alkalmazott tudományként csak egy „ad hoc” bizottság értékelte más tudományokhoz sorolt tudományos teljesítményüket. A változások ugyan decentralizálták a tudományos továbbképzési lehetőségeket, de azokkal több intézmény még nem tud igazán aktívan élni. Tervekről hallani a szombathelyi és debreceni képzőhelyeken – a meglévő Budapestin kívül.

Meglátásom szerint mind a posztgraduális, mind a tudományos (MA fokozatok, PhD) képzés esetében fejleszteni kellene a magyarországi és a külföldi tanulmányi lehetőségeket. Teljes mértékben osztom *Kovács Lászlóné*⁸ véleményét arról, hogy a *hosszabb, a nyelvtanulást és a szakmai továbbképzést egyaránt szolgáló külföldi utakból... nincs választék.* Személyes tapasztalataim alapján is állíthatom, hogy a rövid időre szóló ösztöndíjak, tanulmányutak sok impulzust adhatnak, de komoly kutatási együttműködési kapcsolatok kialakításához több idő kell.

A magyarországi képzőhelyek fő gondja inkább a *képzés tartalmának és minőségének korszerűsítése*. Az új tantárgyak bevezetésében (menedzsment stb.), a külföldi kapcsolatok sikeres hasznosításában nem a fővárosi képzés, ha-

nem a debreceni és a szombathelyi jár elől. Szombathelyen, a Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola Könyvtár-informatikai tanszékén 1998-ban információs menedzseri posztgraduális kurzust indítanak a PHARE program keretében. A kurzus, melyet az „Információ a felsőoktatásban” (Debrecen, 1996. aug. 27-30.) c. konferencián a szakma is megismerhetett, tematikai tervezete jó alapnak látszik, bár menedzsment blokkját érdemes lenne egy-két további témával bővíteni, (például jogi, szponzorálási és public relations ismeretekkel). A legátgondoltabb információpolitikáról és verbéli marketing stratégiára épített képzési rendszerről – felfogásom szerint – a debreceni egyetem informatikus-könyvtár szak tárgyai tanúskodnak. Az ún. integratív tárgyak között megtalálható a marketing, az önmenedzsment, az információ- és projekt-menedzsment. A magam részéről – a teljesség kedvéért – a kulturális marketinget és a PR-tevékenységet tennem hozzá oktatandó tárgyként. Az egri Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola 1994/95-ös tanévben elindított levelező tagozatos könyvtárszakos képzése és a budapesti ELTE BTK Könyvtár-informatikus szakán a könyvtári menedzsment csak speciális kolégium formájában sajátítható el, a marketing pedig említést sem nyer. Az ELTE BTK említett posztgraduális kurzusának 1996-ban módosított tematikája⁴ az alapozó tárgyú menedzsmenten kívül már projekt-menedzsmentet is tartalmaz. A felvázolható képzési anyagok tükrében úgy tűnik, nem annyira az „új szemléletű könyvtárosok”, inkább „az információtechnológiát jól ismerő” szakemberek képzése kap elsőbbséget.

Általánosságban elmondható, hogy a tantervekben az *informatikai tudásanyagot helyezik előtérbe, és kissé túlsúlyosan kerülnek be a számítástechnikai kezelési ismeretek*. Az informatikai kultúra fejlődésével számot vetve, várható, hogy az informatika minden tudományterülethez, szakhoz kapcsolódó általánosan bevezetett oktatási tárgy lesz, így a könyvtári szakokon csak az informatika könyvtári vonatkozású ismereteinek oktatására lesz igény. Számolhatunk azzal is, hogy – főként az újabb generációk középiskolai számítógépes felkészítése miatt –, a felsőfokú oktatásban kevésbé lesz szükség a számítógépek alapvető hardver és szoftver felépítésének és kezelésének tanulmányozására, mely inkább a

gyakorló könyvtárosok továbbképzésében használható fel – a könyvtári munkafolyamatok gépesítésének elterjedésével.

Összefoglalva, tehát a változás tendenciáinak követésében Magyarországon két dologra kell feltétlenül odafigyelni: 1) a Nemzeti Alaptantervre; 2) és Nemzeti Információs Stratégiára. Természetesen még sok egyéb másra és főleg a jól adaptálható külföldi példákra is. A szakajtóban a korábbi – főként elméleti jellegű – tantervi ismertetéseket, vitákat követően már megjelennek a külföldi képzésben részt vettek beszámolóit. (Az amerikai könyvtárosképzés rendszeréről, a felvételi szabályairól például *Debreczeni Zsuzsanna*¹⁰ számolt be a Könyvtári Figyelőben. Az egyesületi rendezvényeken nagy érdeklődés kísérte a British Council által szervezett tanulmányutak résztvevőinek beszámolóit.) Az ezekkel a kérdésekkel foglalkozó publikációk száma a szakajtóban folyamatosan nő, ami további ösztönzést adhat az *optimális képzési irány* meghatározására. Az optimális képzési irányról érdemes lenne egy *Internetes telekonferenciát kezdeményezni* és a hozzászólókat később egy konferenciára is meghívni, kibővítve a kört hagyományos csatornákon elérhető érdeklődőkkel.

A képzés és a szakma szervezesebb kapcsolatát szorgalmazták egy a könyvtárosképzés és a munkaerőszükséglet problémájával foglalkozó, az OSZK-ban 1995-ben rendezett tanácskozáson is, ahol megállapították, hogy szükség lenne arra, hogy az oktatási szintek *szervezesebben épüljenek egymásra*. A tantárgyak tartalmi vonatkozásában kifogásolták azok túlságosan történeti és kevésbé gyakorlati jellegét, és javasolták, hogy a speciális ismeretek átadását ne a tantárgyak állandó módosítgatásával, hanem a posztgraduális képzés rendszerében biztosítsák. (Úgy gondolom, hogy az akkori megállapítások ma is prolongálhatók.)

A problémák felvetése, természetesen nem homályosíthatja el, hogy a felsőfokú intézményekben, és általában a továbbképzés kérdésében az elmúlt egy-két évben kedvező változások történtek: az egyetemeken és a főiskolákon ismét megjelent a levelező képzési forma; alapítványok támogatják a továbbtanuló könyvtárosokat; az MKE pályázatokat ír ki a tudományos tevékenység ösztönzésére; bővülnek a külföldi ösztöndíjas tanulmányutak (Fullbright-ösztöndíj, British Coun-

cil által támogatott utak); a külföldi intézményekkel közös hazai továbbképzési fórumok (pl. Szombathelyen a Walesi Könyvtárosképző Főiskolával a Tempus Program keretében szervezett szemináriumok; (pl. a Budapesti Műszaki Egyetem (BME) Központi Könyvtárában); MKE és más egyesületekkel közös tanfolyamok; (pl. hálózati tanfolyam a HUNGARNET-tel, illetve az IFF, NIIF számítástechnikai tanfolyamai; továbbképző szemináriumok az ALEPH integrált könyvtári rendszerben dolgozók részére; a NETI adatbázis-ismertető tanfolyamai; a Könyvtári és Informatikai Szövetség (KIK) és az MKE szervezeteinek tanfolyamai a könyvtári menedzsment és marketing témában; előadássorozat a nyitott napok keretében az ELTE BTK Könyvtári-informatikai tanszékén).

A kulturális területekre jellemzően a civil szervezetek – főként alapítványi – támogatási rendszere a könyvtárosképzés vertikumában is hasznosnak bizonyult. Az intézményi, egyesületi együttműködési lehetőségeket aktívabban keresik és használják ki a gazdaságossági szempontok miatt.

A változott formák jelzik az alternatív lehetőségeket a képzésre, de strukturális megközelítésből nézve még tükrözik a jelenlegi „toldozás-foldozás” jelleget. A pozitív tendenciák ellenére a mostani szervezett oktatási struktúrák ismeretében felvetődik a következő kérdés: hol a helye a könyvtári menedzsment, marketing és PR oktatásnak?

A könyvtári menedzsmenttel-marketinggel és PR oktatással összefüggő kérdések

Mint láttuk, van, ahol csak a továbbképzésben, van, ahol csak a speciális kollégiumok szintjén, de van, ahol az alapképzésben is polgárjogot nyertek ezek a tárgyak. Az eltérő felfogásokat tiszteletben tartva, szerintem ez utóbbi változatot kellene egységessé tenni, hiszen a könyvtári-információs tevékenység minden területére kiterjedő új szemléletről, kezelési eljárási módokról van szó. A speciális kollégiumok mindenkor a könyvtartípusok szerinti szakosodást és az egyes speciális munkakörre pl. információelemző, adatfeloldozó stb. való felkészülést kellene, hogy segít-

sék. A továbbképzés formáinak a modulrendszert kihasználva, rugalmasabbnak kell lenniük, mivel a hozott ismeretek és szintek heterogének. A távoktatási formákkal is ajánlatos lenne megbarátkozni – mert mind a személyi, mind az anyagi lehetőségek szűkössége, mind a meglévő erőforrások ésszerűbb hasznosítása e módszer időszerűségét és „hasznosságát” vetíti elénk.

Valószínűleg, hogy az oktatói státusz-problémák is hátráltatják az új tárgyak bevezetését. Egy 1994-ben rendezett debreceni konferencia¹¹ ajánlásai ma is fogódzót nyújtanak a képzési rendszer javításához, az oktatók továbbképzésére, a tárgyi-anyagi feltételek garantálására stb. Az ajánlás egyik pontja foglalkozik az informatikai és menedzsment ismeretekkel, valamint e szemléletmód beiktatásával a képzési programba. Az eddigi tapasztalat azt jelzi, hogy az informatika a tanszéki elnevezések szintjén is bevonult a könyvtári szakokra, míg a menedzsment nem terjedt el általánosan. Ahol mégis, ott a marketing ismeretek is szerepelnek a menedzsment blokkon belül, de a hozzá kapcsolódó public relations ismeretek már nem, vagy feltételezhetően a marketingen belül kerülnek említésre. (Mentségül ezekről a vázlatos tantervekből nehéz egyértelmű következtetéseket levonni.)

Természetes, hogy a korszerű számítástechnikai eszközök és programok könyvtári elterjedésének köszönhetően – a hangsúly alapvetően ezek megismerésére és lehetséges alkalmazásaira terjed ki az informatikai tantárgyak keretében. Ugyanakkor a könyvtár egészének sikeres működése vagy a túlélése szempontjából fontos menedzser-marketing és PR-ismeretekre való komplex felkészítés nem folyik.

Az információs szakma nehézsége és szépsége is egyben, hogy egyszerre és gyakran egy személyben kell megfelelni mind az információkezeléshez, mind a marketinghez és a közönségkapcsolatokhoz jól értő szakember követelményeinek. Közvetítő szerepköre lehetővé teszi, hogy tevékenységében egyesítse a marketing technikáit és amennyire szükséges a public relations adta lehetőségeket.

Tény, hogy e területeken még a kísérletezések korszakát éljük, bár néhány keletibb országban (pl. Oroszország) a publikációk alapján¹² úgy tűnik, bátrabban vágta neki. Érdemes figyelmet fordítani az oktatási rendszerek és a különböző

módszerek összehasonlítására, amelynek egyik formája az intézményi kapcsolatok (hazai és nemzetközi) kialakítása és a meglévők bővítése.

Kulturális menedzserképzés

A konferenciák fontosságáról szólva, érdemes megemlíteni, hogy azok gyakran közvetlen szellemi ösztönzéseként is szolgálhatnak. Így történt ez egy 1991-ben rendezett bécsi konferencián, ahol az Institut Für Kulturelles Management (IKM) konkrét javaslattal és átadott tantervi programmal segítette elő, hogy egy év múlva Budapesten is meginduljon egy kulturális menedzserképző program az ELTE BTK keretében. Két év alatt elvégezhető a nappali tagozatosak számára ajánlott program. 1993-tól szemeszteres posztgraduális kurzusokat is szerveztek a kulturális területeken dolgozóknak. Teljesítéséről a hallgatók egy komplex vizsgát követően „kulturális menedzser” szakképesítést kapnak. Ez utóbbi tanfolyam költsége 1996-ban 80 ezer forint volt, ami a többi szaktanfolyamhoz képest még az olcsóbbak közé tartozik.

Vendéghallgatóként az elsők között volt lehetőségem elvégezni ennek a kétéves kurzusnak 12 tanegységes, modulszerű programját, amely a nyugat-európai (hamburgi, utrechti) képzés törzsanyagát tartalmazza. Biztató, hogy a program gazdái távlatilag kb. 60 tanegységű, öt évre terjedő menedzsment program szervezésén is fáradoznak. Szemléletmód váltásra, az alapismertek elsajátítására viszont már – biztosan állíthatom – a jelenlegi is elegendő, hiszen olyan tudást közvetít, amely a kulturális intézmények számára a piacgazdasághoz való jobb alkalmazkodást segíti elő.

Érdemesnek tartom a tantárgykörök legalább felsorolásszerű megemlítését:

- marketing; kulturális marketing; reklám, public relations (marketing-kommunikáció);
- a szponzorálás nemzetközi és hazai tapasztalatai;
- általános és kulturális menedzsment; a kulturális jog kérdései;
- a nonprofit szféra gazdasági és pénzügyi kérdései;

- kulturális vállalkozások, kulturális szolgáltatások;
- a kulturális intézmények és a kulturális vállalkozásokkal kapcsolatos gazdasági és pénzügyi ismeretek.

Vannak a könyvtárakban is jól hasznosítható témakörök. Így például hallgatható a könyvkiadás menedzsmentje. Ezen kívül szerveztek képzőművészeti és színházi menedzsmentet is. Sajnos, a többi közművelődési intézményre vonatkozó ismeretek periférikusan csak egy-egy előadás erejéig szerepelnek. A kurzus tanárai, előadói az ELTE tanszékeiről, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemről és más intézményekből közösen vezetnek tanegységeket a meghívott szakértőkkel és vezető menedzserekkel együtt a színház, a kulturális vállalkozások, az alapítványok, valamint a média sokszínű világából.

Milyenek legyenek a könyvtári menedzserek?

A könyvtári menedzser személyiségi követelményeit a szakirodalom sok helyen megfogalmazta. A következő főbb jegyeket említik meg: innovatív, kockázatmentes tudó személyiség, aki bízik önmagában, magabiztos fellépésű, de tiszteli mások véleményét, elemezni tudja a helyzetet és képes alkalmazni adott pillanatban a megfelelő menedzsment filozófiát, alkotói légkört teremtve ösztönzi a munkatársakat, biztosítja továbbképzésüket, képességeiknek megfelelően foglalkoztatja őket.

A vezető és a munkatárs sikeressége természetesen nagyban függ attól, hogy *mennyire tudja képességeit az adott közösségben kibontakoztatni*. Aligha lehet vitás, hogy az oktatásnak sikerorientálnak kell lennie. Olyan tárgyak lennének kívánatosak, amelyek az elmélet és a gyakorlat optimális kapcsolatát alkotják. A marketing oktatásban a szükséges alapképzésen kívül szükség lenne a következő tárgyra: „a társadalmi-kulturális szféra menedzsmentje”, „kulturális marketing”, „a könyvtári marketing külföldi tapasztalatai” stb.

A KIK, az OSZK és a többi vezető információs intézmény (pl. OMIKK) a 90-es években nemzetközi szemináriumok, konferenciák rendezésével segítették elő a menedzsment külföldi

gyakorlatának széles körű megismertetését, ösztönözve a hazai alkalmazást. Az MKE égisze alatt zajló menedzser és marketing tanfolyamok mind több könyvtáros érdeklődését keltik fel, bár a PR itt sem kapott helyet. A szakmai találkozók az utóbbi években inkább a túlélésről hallani és nem a perspektívákról. Pedig a PR és a perspektíva rokon fogalmak.

Az oktatás korábban is elmaradt a várható szakmai igényektől – és lassította ezáltal a fejlődési folyamatokat –, most is inkább utána kullog az eseményeknek. Nem akarom a lelkiismeretünket megnyugtatni azzal, hogy ez más területeken is így megy, hiszen az a nyugtalanító ebben, hogy egyre világosabbá válik, a késlekedés a mi bőrünkre megy! Gondoljunk a létszámléépítésekre, az intézmények bezárására stb.

Az említettek elkerüléséhez is szükség van technikákra, alkalmazásukhoz pedig a nem elhárítandó közgazdasági és marketing ismeretekre, stratégiai tervek készítésére, minden munkaterület menedzselésére, fizetőképes felhasználói piac keresésre, arculat-tervezésre, pártoló tagok, szponzorok keresésére, a könyvtárról mint kulturális-információs intézményről alkotott kép javítására a médiákban és a mértékadó közvéleményben.

Honnan kaphatunk municiót?

Könyvtári vonatkozásban, komplexen valószínűleg sehonnan. De kitaró, szívós munkával és idővel innen-onnan összeszededgethetők a tudásmorzsák. Az üzleti élet menedzsment tanfolyamai, kiváltképpen a profi angol nyelvtudást igénylő drága kurzusok a legtöbb könyvtáros anyagi helyzetét ismerve, szóba sem jöhetnek. Hasznosságukat megkérdőjelezzük az ott szerzhető ismeretek közvetlen adaptációjának gondjai a kulturális szférában. Ezt tehát nem lehet rábízni – mint régen tettük – egy országos vezetőképző központra, hanem a szakmai képzés helyeire kell vinnünk. Az említett kezdeményezések, és további elképzelések reménykeltők, de egyelőre a lelkes önművelés szakaszában toporgunk.

Bobokné Belányi Beáta „Képzés – önképzés – továbbképzés” c. cikkében¹³ az ismeretszerzési folyamat két oldalaként jellemzi a képzést és az

önképzést, és ez utóbbit legalapvetőbb kötelezettségeink közé sorolja. Tény azonban, hogy a szakképesítést néhány évtizeddel ezelőtt megszerzettek, vagy a rutinfeladatú munkakört ellátók számára kevés az ösztönzés az ön- és továbbképzésre. A szervezett képzésnek ezért fontos előkészítő szerepe lenne az önképzés tanulási módszereinek, főleg a konzultációs oktatási forma szélesebb körű hozzáféréseiben.

A tanulás és önképzés ajánlott szakirodalmi jegyzékek, szemle- és referáló gyűjtemények, összefoglalók, módszertani útmutatók stb. révén rendszeresebbé tehetők. Ma inkább alkalmi jellegű, hogy ki milyen tanfolyamról szerez tudomást, és belső ambíciókra épül az interdiszciplináris típusú továbbképzés pl. a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen, pedig ez utóbbit a könyvtár célirányosabbá is tehetné. A továbbképzést mint munkaköri elvárást a szakmában szinte sehol sem fogalmazzák meg, és nem is díjazták, holott erre formailag van lehetőség.

Az MKE, mint koordinátor

Az MKE a szakmai önképzés sokféle formáját nyújtja tagjainak a szakmai látogatások és más rendezvények révén (konferenciák, bemutatók stb.). Az utóbbi három év rendszeres szakmai találkozó és továbbképző helye lett a Nemzetközi Könyvfesztivál Könyvtáros Klubja is a Tabula Ráza BT szervezésében. Kedveltek az MKE Műszaki Szekciójá és a Kopint-Datorg Alapítvány közös külföldi szakmai útjai. A téma fontosságát jelzi, hogy az MKE 1996. évi vándorgyűlésének központi témája a „Könyvtár, kommunikáció, társadalom” kapcsolatrendszer vizsgálta. Ott már találkozhattunk PR-felelősök és marketing-szakemberek előadásaival. Van ebben természetesen egy sürgető felismerés is, félő, hogy a „menedzser” munka minden szférára kiterjedően úgy vonul be a könyvtári világba, hogy onnan a „mezei könyvtári szakmabelieket” – a kellő hozzáértés híján – kiszorítja. A humán erőforrás menedzseléséről újabban speciális kollégium keretében tart foglalkozásokat a budapesti egyetem könyvtár szakán *Bobokné Belányi Beáta*¹⁴.

Az egyesület már szekcióinak rendezvényein a külföldi menedzsment technikákról tartott elő-

adások¹⁵ többnyire a szakmai publikációt gazdagítják, de a könyvtári sajtó nem helyettesítheti teljes mértékben a rendszerszerű oktatáshoz szükséges külföldi és magyar írásokat egyaránt tartalmazó szöveggyűjteményeket, valamint a tankönyvként használható könyveket, jegyzeteket. És mint már tettem néhányszor, hadd utaljak ismét a nyelvi korlátokra. Gyorsabb lenne lefordítani a nagy gondal kiválasztott értékes – főleg angol nyelvű – munkákat, mint a továbbképzésben résztvevőket felsőfokú nyelvtudáshoz juttatni. Ebben a kérdésben még nem látszik összehangolt koordináció. Ugyanakkor örvendetes, hogy 1997 végéig megjelennek a „Korszerű könyvtárak-korszerű módszerek. A könyvtári menedzsment füzetei” sorozat kötetei *Alföldiné Dán Gabriella*, *Báttonyi Viola*, *Skaliczki Judit*, *Téglási Ágnes* és *Zalainé Kovács Éva* szakirodalmi szemléivel.

Az oktatás tudásbázisa

Az oktatáshoz szükséges eszközök alatt sokan csak az intézményi infrastruktúrát: számítógép- és vonalellátottságot értik, a szakirodalomról kevesebb szó esik. Jelenleg az új tárgyak sorsa a kellően összeállított jegyzetek és szakoktatók hiányában amolyan „mostohagyerek”-hez hasonló. (Van ugyan néhány kiindulópont a könyvtári marketing szakirodalmi szemléje, *Alföldi Dán Gabriella* és *Hegedűs Péter*¹⁶ 1986-ban készült összeállításában. Jó lenne, ha elkészülne a folytatása.) Az OSZK-KMK kiadásában 1995-ben jelent meg az első menedzsment jegyzet *Deckers, Mark-Mikulás Gábor*¹⁷ szerzőpárostól. További jegyzetek előkészítése folyamatban van, de érzékelhető a lemaradás a gyakorlati igényekhez képest.

A képzési információs „tudásbázis” kialakítására a debreceni kollégák: *Boda István* és *Juhász István*¹⁸ hívták fel a figyelmet. Egységes rendszerben szeretnék kezelni a hagyományos és nem hagyományos dokumentumokat, vagyis az oktatást és felkészülést szolgáló könyveket, folyóiratokat, számítógépes programokat, oktatóanyagokat és más segédleteket.

Az 5. BOBCATSSS szimpózium fő témája: a *könyv gazdaságtana* volt. Ismerve a pazarló ha-

Összegzésként

zai gyakorlatot, hogy az oktatási intézmények csak saját hallgatóik részére bocsátanak ki jegyzeteket és segédleteket: talán érdemes lenne változtatni ezen a gyakorlaton. Eretneknek tűnik, mégis megjegyzem: megpróbálhatnánk a szűken értelmezett szerzői dicsőségnél előbbre helyezni a gazdaságossági szempontokat. Már csak azért is mert a szerzői kollektívák – konzorciumok – eredményeként feltehetően gyorsabban létrehozhatók a hiányzó oktatási anyagok.

A közös munkát lehetne elősegíteni – egyebek mellett – az ilyen irányú pályázatok kiírásával akár a szakmai egyesületek, az alapítványok vagy az MKM részéről. Örölnék, ha ez a javaslat valamelyiküknél pozitív fogadtatásra találna. Javasolataim a következők:

1. Tovább kell fejleszteni szponzorok, alapítványok, országos és nemzetközi pályázatok pénzforszási révén a könyvtárosok posztgraduális és tudományos továbbképzésének magyarországi és külföldi lehetőségeit.

2. Az optimális képzési irány meghatározásának elősegítésére Internetes telekonferenciát és nemzetközi tudományos konferenciát kellene rendezni az MKE irányításával.

3. Konkrét, szakmai igényeket kellene megfogalmazni, s ezeknek megfelelően tantervi javaslatokat kell készíteni a menedzsment-marketing és public relations tematikák oktatására.

4. Rugalmas képzési formákat kell kialakítani: rendszeressé kell tenni a témára orientált tanfolyamokat, távoktatási formában is önköltséges alapon.

5. Az új könyvtárosi-informatikai szakmák elsajátítására induljanak további modul- és kredit-szerű posztgraduális kurzusok.

6. Könyvtárosi szakmai fórumok, szervezettek pályáztassák meg a képzéshez szükséges szakirodalom összeállítását intézményközi közös szerzőségeket, konzorciumok útján.

7. A könyvtárosi érdekképviseleti szervek dolgozzanak ki stratégiát a szakmán belüli és kívüli közönségkapcsolatának következetes fejlesztésére. Hassanak oda, hogy a munkahelyeken többen kapjanak ösztönzést és anyagi támogatást a továbbképzésre és az alkalmazott ismeretek elismerésére.

Az információtechnológia fejlődése és a társadalmi–gazdasági változások együttes hatására Magyarországon is növekvő igény van az új szemléletet tükröző, Nyugaton már elismert új szakmákra, mint például: információs menedzser, információs tanácsadó, információs bróker, PR-felelős, marketing-igazgató stb. A gyakorló könyvtárosok számára a szervezett továbbképzés formái jelentik az új szakmai ismeretek elsajátítását. A hasznos, érdeklődést felkeltő szakmai rendezvények, egy-egy előadás, rövid tanfolyam azonban nem helyettesítheti és nem is elegendő azok komplex elméleti-gyakorlati megismerésére.

Az új könyvtári posztgraduális szakmai képzési rendszer teljes felállításáig kihasználhatná a más kulturális területen már működő képzési formákat, – vagy amennyiben lehetséges – együttműködési formákat alakíthatna ki velük a könyvtári ismeretek kibővítésével. Ha a felek erre hajlandóságot mutatnak, részt lehetne venni egyebek között az ELTE BTK kulturális menedzserképző kurzus tananyagának bővítésében.

Az oktatásba bevonható szakemberek előadói képzése és továbbképzése érdekében is bővíteni kellene a lehetőségeket. Jó kezdeményezés a British Council által szervezett (Kecskemét, 1996. szeptember) egyhetes tanfolyamszerű oktatás.

Végül, de nem utolsósorban összerendezett – online is elérhető – információs bázissal kellene rendelkezniük az MKE keretében a különböző rendszeres és eseti képzési formákról és azok feltételeiről – annál is inkább, mert a hírlevelekben szereplő pályázatok többnyire rövid határidejűek, a gyors tájékozódás tehát nagyon fontos lenne.

A cikkben közzétett gondolatok az érdekelt szakemberek, oktatók számára feltehetően több evidensnek tűnő megállapítást tartalmaznak. Hogy mégis fontosnak tartom felvetésüket, annak az oka, hogy tapasztalatom szerint a magyar könyvtáros számára az evidencia még nem gyakorlat, nem determinálja a mindennapok cselekvését. (S, hogy azzá legyen, az elképzeléseket talán még tovább lehetne vitatni.)

Irodalom

1. Felmérés továbbképzési igényekről ... LISTEN TEMPUS pályázat [Kérdőív] [2p.] (MKE Hívtel, 1997. aug. 13.)
2. KOKAS Károly: Gondolatok a könyvtári informatikai szakképzés megújításáról. In: Könyvtári Figyelő, Új folyam 6. (42). 1996. 3.sz. 403-413. p.
3. SEBESTYÉN György: Szakirodalmi informatika és információszervezés a posztgraduális képzés továbbfejlesztése az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén. In: Könyvtári Figyelő, 36. évf. 1990. 1-2. sz. 47-53. p.
4. NAGY Attila: Könyvtárosi jövőkép – szociológus szemmel. In: Könyvtári Figyelő, Új folyam 5. (41.) 1995. 3.sz. 400-405. p.
5. VIDRA SZABÓ Ferenc: A könyvtárosok képzettsége. In: Könyvtári Figyelő, Új folyam 5. (41). 1995. 2.sz. 236-250. p.
6. Könyvtárosképzés és munkaerőszükséglet. In: Könyvtári Levelező/Lap. 1995. 6.sz. 10-11. p.
7. BALÁZS János: A hazai könyvtártudományi/informatikai doktori disszertációk számbavétele és jellemzése. In: Könyvtári Figyelő, Új folyam 1. (37.) 1991. 2.sz. 191-205. p.
8. KOVÁCS Lászlóné: Külföldi szakmai utazási lehetőségek könyvtárosoknak. In: Könyvtári Figyelő, 36. évf. 1990. 1-2. sz. 129-136. p.
9. HANGODI Ágnes: A kiegészítő és posztgraduális tagozaton 1987 és 1996 között készített szakdolgozatok számbavétele és jellemzése. ELTE BTK Könyvtártudományi-informatikai Tanszék. In: Könyvtári Figyelő, Új folyam 7. (43.) 1997. 1. sz. 43-52.p.
10. DEBRECZENI Zsuzsanna: Könyvtárosképzés az Egyesült Államokban. In: Könyvtári Figyelő, Új folyam. 5. (41.) 1995. 4.sz. 634-638.p.
11. A debreceni könyvtárosképzési konferencia ajánlásai [Debrecen, 1994. okt. 25-26.] In: Könyvtári Figyelő, Új folyam 5. (41.) 1995. 1.sz. 63-65. p.
12. KLUEV, V. K.: Marketingovaâ podgotovka menedzserov bibliotechnogo dela. In: Nauçn. Teçhn. Bibl. 1993. 3. no. 26-35.p. Ism.: Könyvtári Figyelő, Új folyam 4. (40.) 1994. 1.no. 118.p. (Bíró Júlia)
13. BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta: Képzés – önképzés – továbbképzés. In: Könyvtári Levelező/Lap, 1997. 6-7. sz. 17-19.p.
14. BOBOKNÉ BELÁNYI Beáta: Az ember mint a legértékesebb „energiaforrás”. Személyzeti politikák és taktikák, avagy a munka mint „életünk megnyerésének eszköze”. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 42.évf. 1995. 7.sz. 274-277.p.
15. KOLTAY Tibor: Könyvtármenedzsment: ahogy Angliában csinálják. Beszámoló a Manchester Metropolitan Egyetem és a De Monfort Egyetem könyvtáraiban szerzett tapasztalatokról. In: Könyvtári Figyelő, Új folyam. 6 (42.) 1996. 2.sz. 271-278 p.
16. ALFÖLDINÉ DÁN Gabriella – HEGEDŰS Péter: Könyvtár és marketing. Szakirodalmi szemle. [Közp. az] Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Bp. OSZK KMK, 1986. 107 p.
17. DECKERS, Mark – MIKULÁS Gábor: Bevezetés a könyvtári menedzsmentbe. [Közp. az] Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Bp. OSZK KMK, 1995. 108 p.
18. BODA István – JUHÁSZ István: Könyvtár-informatikai képzés a Kossuth Lajos Tudományegyetemen. In: Könyvtári Figyelő, Új folyam 7. (43.) 1997. 1. sz. 33-42.p.

ELEKTRONIKUS ÁLLOMÁNYÉPÍTÉSI PROGRAM (Electronic Resources Project) indul a Kongresszusi Könyvtárban; egyelőre (1997 szeptemberében) még a teendők megvitatásánál tartanak. A felállítandó részlegnek három fő feladatot kell megoldania: hol és hogyan tárolják az elektronikus anyagot, hogyan tegyék a könyvtárban hozzáférhetővé, hogyan tisztázzák a szerzői jogi kérdéseket. A részlegnek együtt kell működnie a Könyvtár számos más, az elektronikus dokumentumokban szintén érdekelt részlegével, tisztáznia kell viszonyát a már megindult Nemzeti Digitális Könyvtári Programhoz. Tanulmányozni fogják a brit, a kanadai és az ausztráliai nemzeti könyvtárnak e téren szerzett tapasztalatait is.

(LC Gazette, 1997. szept. 12.)